

Tyrimo pavadinimas

Dėl Europos sutarčių teisės bendros principų sistemos (angl. Common frame of reference – CFR) nustatymo

Tyrimą atliko

Vilniaus universitetas

Sutarties sudarymo data

2009-02-20

Tyrimo kaina

15 000,00 Lt

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai
Gedimino pr. 30/1, Vilnius

2009-04-02
Nr. (2009) S-32

DĖL EUROPOS SUTARČIŲ TEISĖS BENDROS PRINCIPŲ SISTEMOS

Vadovaujantis LR teisingumo ministerijos pateikta užduotimi tyrimui, pateikiame akademinę išvadą dėl nurodytų klausimų. Rengiant šią išvadą dalyvavo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros dėstytojai: prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas ir doc. dr. Vytautas Mizaras.

Toliau išdėstome savo nuomonę į paskirus užduotyje nurodytus klausimus.

1. Dėl bendrųjų principų – reikėtų nurodyti, kurie pagrindiniai principai turėtų būti įtraukti į Bendrą principų sistemą remiantis nacionaline teise, Teisingumo Teismo teismine praktika, visa mokslinių tyrimų medžiaga šiuo klausimu ir, aišku, akademinio Bendros principų sistemos projektu.

Numatant CFR principus reiktų vadovautis tokiomis koncepcinėmis pozicijomis: *pirma*, principais laikyti pamatinės vertybės arba, kitaip tariant, pagrindines tam tikro teisės instituto (šiuo atveju privatinės teisės, sutarčių teisės) nuostatas, *antra*, principai yra vertybės, kuriomis remiamasi kuriant, aiškinant ir taikant teisės normas. Todėl reiktų įtvirtinti tik pačius pagrindinius, sutartinių, kaip privatinių teisinių santykių, esmę nusakančius principus, būdingus iš esmės visoms Europos Sąjungos jurisdikcijoms. Aišku, turint omenyje tai, kad kiekvienas principas nėra absoliutus, o jo įgyvendinimas ir taikymas turi tam tikras ribas. Tačiau išimčių iš principų akcentuoti nereiktų.

Manome, kad CFR turėtų būti įtvirtinti šie principai: sutarties laisvės; lygiateisiškumo; šalių valios autonomijos; teisinio apibrėžtumo ir teisėtų lūkesčių; sutarties privalomumo; teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai. Sąžiningumo principas turėtų būti taikomas ir ikisutartiniams santykiams. Tiesa, reikia pažymėti, kad Europos Bendrijų Teisingumo Teismas byloje *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)* netiesiogiai išsakė poziciją dėl civilinės atsakomybės rūšies

taikymo esant ikisutartiniam santykiams. Pasak teismo, sutartinio santykio egzistavimą patvirtina šalių konkretus laisvanoriškai prisiimtas įsipareigojimas. Tačiau jeigu tokio egzistuojančio įsipareigojimo, nesvarbu, sutartis sudaryta ar ne, negalima nustatyti, tokiu atveju, atsakomybė, kol sutartis nesudaryta, yra grindžiama ne sutartimi, o deliktu¹. Taikytinos teisės prievolėms iš *culpa in contrahendo* sureguliuavimas 2007 m. liepos 11 d. priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma II reglamente) netiesiogiai irgi patvirtina, kad ES teisės prasme nukonkuravo pozicija, kad prievolės dėl žalos, kuri atsiranda iš *culpa in contrahendo*, atlyginimo yra nesutartinio pobūdžio. Tačiau pastarieji aspektai susiję su specialiais klausimais – civilinės atsakomybės rūšimi ir kolizinėmis normomis. O bendroji sąžiningo elgesio pareiga turėtų būti būdinga tiek sutartiniam, tiek ikisutartiniam santykiams.

2. Dėl sąvokų apibrėžčių – reikėtų išnagrinėti akademinio Bendros principų sistemos projekto I priedą, kuriame pateiktos apibrėžtys, ir apsvarstyti, ar tų apibrėžčių pakaks būsimame Bendros principų sistemos dokumente, ar jos yra tinkamos ir ar jų reikėtų pateikti daugiau.

Pirmiausia reikia pažymėti, kad pateikti sąvokų apibrėžimus teisės akte yra rizikinga. Dar romėnai teigė, kad *omnis definitio in iure civili periculosa est*. Antra vertus, tas pats žodis, priklausomai nuo jo naudojimo konteksto, gali turėti skirtingas reikšmes. Todėl CFR būtina numatyti, kad visos sąvokos, vartojamos CFR turi būti aiškinamos autonomiškai. Be to, jeigu dokumente viena ar kita sąvoka apibrėžiama, tai būtina pateikti tokį jos aiškinimą, kad jis būtų suprantamas visose teisinėse sistemose ir nekiltų diskusijų dėl sąvokos turinio. Deja, to išvengti CFR autoriams ne visada pavyko. Pavyzdžiui, kritikuotinas sąvokos „prievolė“ (*obligation*) apibrėžimas, nes prievolė nepagrįstai sutapatinama su pareiga, nors prievolė ir pareiga yra skirtingi dalykai. Nėra aiškus ir sąvokos „turtas“ (*property*) apibrėžimas, nes nėra aišku, ši sąvoka apima pinigus ar ne. Analogiškų pastabų galima pateikti ir dėl daugelio kitų CFR pateiktų apibrėžimų. Ši aplinkybė patvirtina, kad apibrėžimų pateikimas pats savaime nepašalina skirtingo CFR pavyzdinių taisyklių aiškinimo. Iš kitos pusės, CFR nevertėtų pateikti tokių sąvokų apibrėžimų, dėl kurių nėra jokių ginčų ir įvairiose teisinėse sistemose tos sąvokos suprantamos vienareikšmiai. Pavyzdžiui, abejotina, ar yra

¹ Žr. ETT 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimą byloje C-334/00, ECR I-07357, paras. 21-26. Išsamiau apie šias pozicijas žr. MIZARAS, Vytautas. Roma II reglamentas ir Lietuvos tarptautinė privatinė teisė. In *Privatinė teisė praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum Valentinas Mikelėnas*. Vilnius: Justitia, 2008.

prasmė pateikti kreditoriaus ir skolininko sąvokų apibrėžtis. Todėl siūlytina I Priede pateikti tik tokių sąvokų autonomišką aiškinimą, kurios nėra vienareikšmės ir skirtingose teisinėse sistemose gali būti suprantamos skirtingai. Antra vertus, reikia turėti omenyje, kad kai kuriose teisinėse sistemose vienas ir tas pats institutas gali iš esmės skirtis. Pavyzdžiui, bendrosios teisės sistema būtinu sutarties elementu laiko priešprešinį patenkinimą (angl. *consideration*). Tuo tarpu Priede pateikta sutarties apibrėžtis tokio būtino sutarties elemento nenumato. Tačiau mažai tikėtina, kad sutarties sąvokos apibrėžties pateikimas Priede pakeis bendrosios teisės požiūrį į būtinus sutarties elementus. Be to, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tas pats žodis gali turėti ne vieną, o kelias reikšmes. Pavyzdžiui, žodis „prescription“, priklausomai nuo vartojimo konteksto, gali reikšti ir ieškinio senatį. Tačiau priede yra pateikta tik viena šio žodžio reikšmė, o ieškinio senaties apibrėžtis apskritai nepateikta. Todėl Priede pateikiamų sąvokų apibrėžtis dar būtina tobulinti, taip pat reikėtų peržiūrėti ir patį sąvokų sąrašą atitinkamai įtraukiant naujas sąvokas arba atsisakant vienareikšmių ir aiškių sąvokų.

Tai, kad kai kurios sąvokos gali turėti ir procedūrinę ar procesinę reikšmę, pavyzdžiui, „išlaidos“, „anuliavimas“, problemų kelti neturėtų, nes atriboti materialinę ir proceso teisę ne visada galima, be to, Priede pateikiamų sąvokų apibrėžtis yra autonomiškos ir turi būti suprantamos ir aiškinamos tik CFR kontekste.

3. Dėl pavyzdinių taisyklių – reikėtų pateikti siūlymus, kaip parengti pakankamai plačias taisykles, kad jas būtų galima pritaikyti įvairioms situacijoms ir kad jos tinkamai atitiktų poreikius, kuriuos turėtų patenkinti būsima Bendra principų sistema. Atsižvelgiant į 2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos išvadose suformuluotą reikalavimą, kad Bendra principų sistema turėtų būti aiški, glausta ir lengvai suprantama, reikėtų pateikti nuomonę:

(a) ar pavyzdinių taisyklių turėtų būti mažiau nei nurodyta akademiniame Bendros principų sistemos projekte?

Kalbant apie teisinį reglamentavimą (nors ir ne privalomą) klausimas, kiek turi būti taisyklių, nėra korektiškas. Taisyklių turi būti tiek, kiek jų reikalauja praktika. Antra vertus, taisyklių neturėtų būti pernelyg daug, turint omenyje pagrindinį sutarčių teisės principą – sutarties laisvės principą. Todėl pirmiausiai turi būti susitarta dėl tokių taisyklių, kurios visuotinai, t.y. visose ES valstybėse narėse pripažįstamos imperatyviomis ir kurių sutarties šalys negali atsisakyti. Pavyzdžiui, tokiomis imperatyviomis taisyklėmis galėtų būti

draudimas šalims savo susitarimu panaikinti pareigą elgtis sąžiningai; draudimas versti sudaryti sutartį, išskyrus įstatymo numatytas išimtis; draudimas šalims susitarti dėl imperatyvių teisės normų netaikymo; draudimas atskleisti ar naudoti savo tikslais derybų metu gautą konfidencialią informaciją; imperatyvi pareiga atskleisti sutarties sudarymui svarbią informaciją derybų metu; draudimas įtraukti į standartinės sutarties sąlygas siurprizines sąlygas ir t.t. Antra vertus, turint omenyje sutarties laisvės principą, CFR reikėtų numatyti tik tokias dispozityvias taisykles, kurios būtų būtinos tais atvejais, kai šalys sutartyje tam tikrų klausimų nėra aptarę.

(b) ar jos turėtų būti bendro pobūdžio, kad jas galima būtų pritaikyti visoms sutartims (pavyzdžiui, bendroji pasiūlymo bei pasiūlymo priėmimo ir paskelbimo negaliojančiu pagrindu pavyzdinė taisyklė)?

Turint omenyje sutarčių įvairovę, gali būti situacijų, kai vienos ar kitos bendros taisyklės vienai ar kitai sutarčiai nebus įmanoma pritaikyti. Čia vėl derėtų prisiminti romėnų maximą – *nulla regula sine exceptione*. Todėl I knygoje bei kitų knygų bendrosiose nuostatose reikėtų formuluoti tik tokias taisykles, kurios iš tiesų be jokių išlygų gali būti taikomos visoms sutartims. Jeigu yra aišku, kad vienos ar kitos taisyklės be išlygų bet kuriai sutarčiai nebus įmanoma pritaikyti, tai tada reikėtų daryti išlygą, numatant, kad ši bendra taisyklė turi būti taikoma atsižvelgiant į prievolės (sutarties) prigimtį ir pobūdį, t. y. *mutatis mutandis*. Pavyzdžiui, akivaizdu, kad bendra vartojimo sutarčių taisyklė nebus taikoma komercinėms sutartims. Antra vertus, ne visos bendros taisyklės, taikomos komercinėms ar civilinėms sutartims, galės būti taikomos vartojimo sutartims.

(c) ar reikėtų parengti pakankamai plačias taisykles, kad jas būtų galima pritaikyti įvairioms situacijoms, susijusioms su sutartimis?

Turint omenyje sutarties laisvės principą, plačių taisyklių nederėtų formuluoti.

(d) ar prireikus pagal jas būtų galima rasti alternatyvių sprendimų?

Taip, kartais alternatyvios taisyklės yra reikalingos, nes vienintelis galimas variantas gali būti šalims nepriimtinas ar net žalingas. Todėl, pavyzdžiui, galima numatyti alternatyvius pažeistos teisės gynimo būdus ar alternatyvas kitais atvejais. Alternatyvūs sprendimai yra reikalingi įvertinus tiek sutarties laisvės principą, tiek ir sutarčių įvairovę.

4. *Del santykio su 2008 m. spalio 8 d. Komisijos pateiktu pasiūlymu dėl Direktyvos dėl vartotojų teisių supaprastinant ir atnaujinant esamas taisykles, panaikinant neatitikimus ir šalinant spragas“. Pasiūlytos direktyvos tikslai daugeliu aspektų yra panašūs į būsimos Bendros principų sistemos priskiriamus tikslus. Atsižvelgiant į šią informaciją, reikėtų pateikti nuomonę dėl tam tikrų būsimos Bendros principų sistemos ir būsimos Direktyvos dėl vartotojų teisių sąryšio aspektų:*

(a) ar būsimos direktyvos dėl vartotojų teisių nuostatos turėtų būti atspindėtos būsimoje Bendroje principų sistemoje?

(b) kokių mastu į šias nuostatas galėtų būti atsižvelgiama rengiant Bendros principų sistemos bendruosius principus, sąvokų apibrėžtis ir (arba) pavyzdines taisykles?

Manome, kad Direktyva dėl vartotojų teisių neturėtų būti savaimė siejama su CFR ta prasme, kad vienas dokumentas nepanaikintų kito. Tokia pozicija gali būti grindžiama keliais argumentais. Pirmia, direktyva bus svarstoma ir priimta atskirai, kaip privalomo pobūdžio teisės aktas, o CFR greičiausiai bus ne privalomos, o “švelniosios” teisės šaltiniu. Antra, direktyvos priėmimas laiko atžvilgiu bus, matyt, žymiai greičiau, kadangi dėl CFR projekto tik pradėdamos derinti pozicijos, ir visai neaišku, kokia apimtimi jo pagrindu bus akademinis CFR projektas. Trečia, manome, kad CFR ir direktyvos paskirtis skirtingi. Direktyvos paskirtis derinti valstybių narių pozityviąją teisę, o CFR, matyt, atsižvelgiant į tai, kad neaišku, ar jis bus privalomos teisės šaltiniu, bus rekomendacinio pobūdžio, orientuoto daugiau į privatinės teisės santykių dalyvius.

Nežiūrint to, visgi tam tikra prasme galėtų būti išlaikomas tam tikras ryšys tarp CFR ir direktyvos. CFR galėtų numatytos bendrosios nuostatos, skirtos vartojimo sutartims, ir kurias galima būtų įtvirtinti sąvokų apibrėžčių ir (ar) pavyzdinių taisyklių dalyse. Tačiau net ir pastaruoju atveju, reiktų apsiriboti tik pagrindinių sąvokų (pvz., vartotojo sąvoka ar vartojimo sutarties sąvoka) ir pavyzdinių taisyklių numatymu. Pavyzdžiui, CFR pavyzdinių taisyklių dalyje galėtų būti akcentuojama informavimo pareiga sudarant vartojimo sutartis, tačiau nedetalizuojant šios pareigos turinio, o tiesiog nurodant, kad informavimo pareigos turinys yra toks, koks jis yra pripažintas pagal galiojančią ES ir ES valstybių narių teisę (turint omenyje, kad informavimo pareigos turinys atskleistas direktyvoje ir jos nuostatas įgyvendinančioje

valstybių narių vidaus teisėje). Arba, tarkim, CFR galėtų būti įtvirtintas vartotojų teisių apsaugos principas, kurio pasireiškimas vėlgi būtų detalizuotas ES ir valstybių narių teisėje.

Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Doc. dr. Vytautas Mizaras

Handwritten signatures in black ink. The signature of Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas is a long, flowing cursive line. The signature of Doc. dr. Vytautas Mizaras is a shorter, more compact cursive signature.